

ΑΝΑΛΥΤΙΚΕΣ ΟΔΗΓΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΟΥ ΓΛΩΣΣΙΚΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ Ε΄ ΚΑΙ ΣΤ΄ ΤΑΞΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΙΣ ΠΡΟΔΙΑΓΡΑΦΕΣ ΤΟΥ ΑΝΑΛΥΤΙΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΤΙΣ ΟΔΗΓΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟ ΔΑΣΚΑΛΟ

Διδακτική προσέγγιση

Το βιβλίο του μαθητή περιέχει κείμενα και κατάλληλες δραστηριότητες για την επεξεργασία τους, οι οποίες αφορούν τους βασικούς άξονες, καθώς και τις κατηγορίες των διδακτικών στόχων του Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών της Γλώσσας για το δημοτικό, και ιδιαίτερα για την Στ΄ τάξη.

Στόχοι

Ο βασικός στόχος είναι να αναπτυχθεί η ικανότητα των μαθητών **να επικοινωνούν αποτελεσματικά** (προφορικά και γραπτά) κατανοώντας και παράγοντας διάφορα **είδη λόγου** και **είδη κειμένων** (αφηγηματικά, περιγραφικά, κατευθυντικά κτλ.) και μέσα στο πλαίσιο αυτό να γίνει δυνατή η συνειδητοποίηση του γλωσσικού συστήματος. Τα παραπάνω πραγματώνονται τόσο μέσω της πρόσληψης (κατανόηση, επεξεργασία) διαφόρων ειδών κειμένου, όσο και μέσω της παραγωγής (προφορικά και γραπτά) των αντίστοιχων κάθε φορά ειδών, των οποίων έχει γίνει προηγουμένως –στην ίδια ενότητα– επεξεργασία. Τα κείμενα που δίνονται είναι **αυθεντικά**, η όλη διαδικασία παραγωγής λόγου εντάσσεται μέσα σε συγκεκριμένες **περιστάσεις επικοινωνίας** (δίνεται το επικοινωνιακό πλαίσιο: ποιος μιλάει ή γράφει, σε ποιον, για ποιο σκοπό, με τι θέμα, πού και πότε) και ολοκληρώνεται μέσω της αξιολόγησης του παραγόμενου λόγου από τους ίδιους τους μαθητές.

Δραστηριότητες

Οι δραστηριότητες που προτείνονται αναδεικνύουν τις ιδιαιτερότητες της οργάνωσης κάθε είδους κειμένου, τη λειτουργία των γλωσσικών στοιχείων και τον τρόπο με τον οποίο αυτά δομούν την κειμενική συνοχή και το ύφος στο συγκεκριμένο κάθε φορά είδος κειμένου. Οι συγκεκριμένες δραστηριότητες, δηλαδή, οδηγούν το μαθητή σε επιλογές που μπορούν να τον βοηθήσουν στη συνειδητοποίηση της σχέσης μεταξύ

της πρόθεσης του συντάκτη ενός κειμένου και των γλωσσικών μέσων που απαιτούνται για να υπάρξει ανάλογο με την πρόθεση αποτέλεσμα.

Επίσης έχουν, όσο είναι δυνατόν, **παιγνιώδη μορφή** και ενεργοποιούν τη δημιουργικότητα και τη φαντασία του μαθητή. Οι περισσότερες από τις δραστηριότητες προϋποθέτουν μίμηση περιστάσεων επικοινωνίας της καθημερινής ζωής, όπου ο κάθε μαθητής ή η κάθε ομάδα μαθητών καλείται να αναλάβει συγκεκριμένο ρόλο και να δράσει λεκτικά με τον κατάλληλο τρόπο στο πλαίσιο της συγκεκριμένης κάθε φορά περίπτωσης επικοινωνίας. Ο μαθητής οδηγείται μέσω τέτοιων δραστηριοτήτων στη συνειδητοποίηση της αναγκαιότητας προσαρμογής του ύφους και των μέσων του λόγου του ανάλογα με τον αποδέκτη, το θέμα, την αιτία, το σκοπό και, συνακόλουθα, ανάλογα με το είδος του κειμένου που πρόκειται να παραγάγει.

Κατά τη σχεδίαση των δραστηριοτήτων λαμβάνονται υπόψη **οι ενδοομαδικές και διαπροσωπικές (ατομικές) διαφορές** και η ηλικία των μαθητών. Προβλέπονται γι' αυτό το λόγο επίπεδα δυσκολίας δραστηριοτήτων και κείμενα που τα παιδιά είναι δυνατόν να συναντήσουν στον κοινωνικό τους χώρο, κατάλληλα όμως από γλωσσική και παιδαγωγική άποψη όχι μόνο για τη συγκεκριμένη ηλικία αλλά και για ανάγκες ομάδων που χρειάζονται ιδιαίτερη προσοχή, π.χ. μαθητές για τους οποίους η ελληνική αποτελεί δεύτερη γλώσσα ή μαθητές με μαθησιακά προβλήματα.

Περιθώρια επιλογών

Θα πρέπει να τονιστεί ότι ο δάσκαλος έχει τη δυνατότητα να αντιμετωπίσει **το διδακτικό υλικό ως ένα δείγμα εργασίας** που μπορεί να χειριστεί ανάλογα με το επίπεδο και τις δυνατότητες της τάξης. Μπορεί, π.χ., να αντικαταστήσει κάποια από τα αυθεντικά χρηστικά κείμενα, κρατώντας τις βασικές ιδέες επεξεργασίας, με άλλα καταλληλότερα και πιο επίκαιρα. (Τα κείμενα που θα επιλεγούν πρέπει να είναι αυθεντικά και ταυτόχρονα οργανικά συνδεδεμένα με το φαινόμενο και το κειμενικό είδος που διδάσκεται.)

Επίσης, μπορεί να μην ασχοληθεί με όλες τις ασκήσεις, σε περίπτωση που κρίνει ότι δεν είναι κατάλληλες για τους συγκεκριμένους μαθητές, ή να τις χρησιμοποιήσει εναλλακτικά: μεταξύ ασκήσεων που έχουν ίδιο στόχο, μπορεί να δώσει τις πιο εύκολες σε **ομάδες που χρειάζονται ιδιαίτερη προσοχή** και τις πιο δύσκολες στους υπόλοιπους μαθητές. Γι' αυτό άλλωστε το λόγο δίνονται ενδεικτικά και **βαθμοί**

δυσκολίας για κάποιες ασκήσεις. Για τις ανάγκες ομάδων που χρειάζονται ιδιαίτερη προσοχή (π.χ. μαθητές για τους οποίους η ελληνική αποτελεί δεύτερη γλώσσα, μαθητές με μαθησιακά προβλήματα κτλ.) σημειώνεται ότι κατάλληλες είναι επίσης οι ασκήσεις παραγωγής προφορικού λόγου και οι ομαδικές διαθεματικές δραστηριότητες, κυρίως όσες συνδέονται με την Αισθητική Αγωγή, π.χ. δραματοποίηση, σχολικό θέατρο, τραγούδι, και με άλλες συμμετοχικές σχολικές εκδηλώσεις.

Γραμματική

Τα γραμματικά και συντακτικά φαινόμενα εξετάζονται στο συγκεκριμένο περιβάλλον των κειμενικών ειδών στα οποία λειτουργούν (**λειτουργική-κειμενική προσέγγιση**) και οι στόχοι δεν αφορούν απλώς γνώσεις αλλά ικανότητα τέλεσης λεκτικών πράξεων (αιτιολογώ, προτείνω, καθοδηγώ, πληροφορώ, διηγούμαι κτλ.).

Επισημαίνεται ότι, επειδή ένα μεγάλο μέρος της ύλης της γραμματικής της Στ΄ τάξης συνίσταται σε ανακεφαλαίωση και ολοκλήρωση της προβλεπόμενης συνολικά ύλης για το δημοτικό (βλ. τα σημαντικότερα φαινόμενα με έντονη γραφή στο συνοπτικό πίνακα περιεχομένου), ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να αναλαμβάνει την πρωτοβουλία να επαναφέρει ένα αντικείμενο για διδασκαλία όταν διαπιστώνει ότι οι μαθητές στην πλειονότητά τους το αγνοούν. Επίσης καλό είναι σε κάθε δίωρο η διδασκαλία να επικεντρώνεται σε ένα κυρίως γραμματικό φαινόμενο. Συνιστάται η καθημερινή χρήση του **εγχειριδίου της Γραμματικής** για τη συστηματοποίηση των γνώσεων των μαθητών.

Αξιολόγηση

Σύμφωνα με το Α.Π. (ΦΕΚ 303/13-3-03, σ. 3743-3744 και 3775-3777), η αξιολόγηση οφείλει να επιτελεί πολλαπλούς σκοπούς: εκτός από την παραδοσιακή της λειτουργία, παράλληλα υποστηρίζει τη διδασκαλία και τη μάθηση, δίνει πληροφορίες για την ατομική πορεία των μαθητών και καθοδηγεί τη διδασκαλία. Κύριος σκοπός της αξιολόγησης στη γλωσσική διδασκαλία δεν είναι ο έλεγχος αλλά η βελτίωση του παραγόμενου κειμένου.

Η αξιολόγηση νοείται όχι μόνο ως τελική και συνολική-στιγμιαία (π.χ. εξετάσεις), αλλά κυρίως ως διαγνωστική και διαμορφωτική-συνεχής. Δίνει έμφαση όχι τόσο στον έλεγχο της γνώσης στο επίπεδο του αποτελέσματος αλλά στις

διαδικασίες κατάκτησης και διαχείρισης της γνώσης. Συνδέεται, έτσι, με τη διαδικασία διδασκαλίας – μάθησης με σχέση επανατροφοδότησης

- Με τη **διαγνωστική αξιολόγηση** ο δάσκαλος μπορεί στην αρχή της σχολικής χρονιάς ή στην αρχή της διδασκαλίας μιας ενότητας, μέσω κατάλληλων προφορικών ή γραπτών ερωτήσεων και διαλόγου που αναπτύσσει μέσα στην τάξη, να διαπιστώσει: α) το βαθμό επίτευξης των στόχων της αντίστοιχης περιόδου ή ενότητας, β) το επίπεδο των γλωσσικών και επικοινωνιακών ικανοτήτων που έχουν κατακτήσει οι μαθητές του από τα προηγούμενα χρόνια σπουδών ή από τις ενότητες που έχουν διδαχθεί στη διάρκεια της ίδιας σχολικής χρονιάς, γ) τα συνήθη "λάθη" σε όλα τα γλωσσικά επίπεδα και τα γενικότερα προβλήματα γλωσσικής επικοινωνίας, καθώς και δ) τις γλωσσικές ανάγκες των μαθητών.

- Με τη **διαμορφωτική αξιολόγηση**, που αντιπροσωπεύει μια συνεχή και καθημερινή διαδικασία, επιδιώκεται η πληροφόρηση του δασκάλου και του μαθητή για την πρόοδο του τελευταίου κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας του αντικειμένου. Ανάλογα με το αποτέλεσμα αυτής της αξιολόγησης, ο δάσκαλος αποφασίζει και σχεδιάζει τις παρεμβάσεις που πρέπει να γίνουν για τη βελτίωση της διαδικασίας και την επίτευξη των διδακτικών στόχων.

- Με την **τελική αξιολόγηση**, που διενεργείται με την ολοκλήρωση μιας διδακτικής ενότητας ή με την ολοκλήρωση της διδακτέας ύλης, αποτιμάται με συστηματικό τρόπο το αποτέλεσμα της διδακτικής διαδικασίας που ακολουθήθηκε αλλά και της προσωπικής προσπάθειας του μαθητή. Αυτά συγκρίνονται με το προηγούμενο επίπεδο γνώσεων και δεξιοτήτων των μαθητών και με τους στόχους που είχαν τεθεί για τη διδασκαλία του αντικειμένου. Τα αποτελέσματα της αξιολόγησης αυτής βοηθούν και το δάσκαλο και το μαθητή στην παραπέρα πορεία.

Ως **μορφές και μέσα** αυτής της αξιολόγησης, οι οποίες μπορεί να επιλέγονται κατά περίπτωση, προτείνονται ενδεικτικά οι εξής:

- ◆ Γραπτές δοκιμασίες, διάρκειας λίγων λεπτών ως και μιας διδακτικής ώρας, κατά περίπτωση.
- ◆ Προφορικές ή γραπτές ερωτήσεις κατανόησης, διάφορων τύπων.

- ◆ Ανάπτυξη μικρού γραπτού δοκιμίου με τη βοήθεια ερωτήσεων. Ελέγχουν την ικανότητα οργάνωσης του περιεχομένου σε παραγράφους και ευρύτερες νοηματικές ενότητες.
- ◆ Ερωτήσεις σύντομης απάντησης, προφορικές ή γραπτές. Ζητούν περιορισμένης έκτασης απαντήσεις, συνεπτυγμένη απόδοση περιεχομένου, περιλήψεις κτλ. Είναι ανάγκη να ορίζεται ο μέγιστος αριθμός λέξεων.
- ◆ Θέματα σύμπτυξης περιεχομένου, προφορικά ή γραπτά.
- ◆ Ερωτήσεις κρίσεως. Προσφέρονται περισσότερο στην αξιολόγηση βαθύτερης κατανόησης του περιεχομένου μιας ενότητας ή ενός βιβλίου.
- ◆ Συνθετικές δημιουργικές εργασίες.

Η αξιολόγηση **δεν αποτελεί ευθύνη μόνο του δασκάλου** και δεν περιορίζεται μόνο στον έλεγχο της επίδοσης αλλά προκύπτει από τη συνεργασία δασκάλου και μαθητών ή συμμαθητών μεταξύ τους και εμπλέκει κάθε μαθητή ατομικά. Η συνεργασία αυτή είναι απαραίτητη στην αξιολόγηση του λόγου, γιατί μόνο συνεργατικά μέσα στην τάξη μπορεί να οδηγηθεί ο μαθητής στη βελτίωση του παραγόμενου λόγου.

Σημαντικότερη από την αξιολόγηση του μαθητή αναδεικνύεται **η αξιολόγηση του λόγου**, δηλαδή των κειμένων που δίνονται στην τάξη για επεξεργασία και του παραγόμενου λόγου (γραπτού και προφορικού) από τον ίδιο το μαθητή (**αυτοαξιολόγηση**) και από τους συμμαθητές (**ετεροαξιολόγηση**). Σε αυτό το πλαίσιο, η αξιολόγηση στηρίζεται σε καθορισμένα και σαφώς προσδιορισμένα κριτήρια και χρησιμοποιεί αναλυτικές περιγραφές του τι μπορεί να κάνει ο μαθητής, έτσι ώστε το μήνυμα που του δίνεται να είναι εύκολα κατανοητό και να το αποκωδικοποιεί χωρίς να το παρανοεί. Η αυτοαξιολόγηση προϋποθέτει αναγνώριση και εντοπισμό των κριτηρίων ποιότητας του λόγου. Πρέπει, δηλαδή, να γίνει σαφές τι θεωρείται σε κάθε περίπτωση επιτυχημένη και αποτελεσματική γλωσσική παραγωγή.

Τα **κριτήρια αξιολόγησης** πηγάζουν από τους σκοπούς της διδακτικής ενότητας. Η διδασκαλία οφείλει να τα προβάλλει και οι μαθητές να τα ανακαλύπτουν και να τα συζητούν στην τάξη με το δάσκαλο. Είναι απαραίτητο τα κριτήρια αυτά να γίνονται πάντα σαφή στους μαθητές. Αυτό που επιδιώκεται είναι να εμπλέκονται οι μαθητές όσο πιο ενεργά γίνεται στη διαδικασία.

Αυτό σημαίνει **άμεση ανάμειξη του μαθητή στην εξαγωγή των κριτηρίων** που θα χρησιμοποιηθούν για να κριθεί ο λόγος του και διατύπωση κρίσεων για το βαθμό στον οποίο η γλωσσική παραγωγή του κάλυψε τα κριτήρια αυτά. Επίσης, σημαίνει εμπλοκή του στη διαδικασία καθορισμού του κατάλληλου και αποτελεσματικού λόγου σε δεδομένες συνθήκες και σύγκριση του λόγου που παρήγαγε με αυτόν (βλ. κεφ. *Δομή εγχειριδίων και διδακτική διαδικασία: Παραγωγή και αξιολόγηση γραπτού λόγου*). Μέσω της διαδικασίας αυτής αναγνωρίζει περιοχές στις οποίες χρειάζεται βελτίωση και μετατρέπει τις αδυναμίες του σε προσωπικούς στόχους, αποκτώντας έτσι κίνητρα μάθησης.

Κύριο κριτήριο οποιασδήποτε μορφής αξιολόγησης είναι η **αποτελεσματικότητα** κάθε είδους λόγου σχετικά με το σκοπό τον οποίο επιδιώκει ο μαθητής, καθώς και η **αποδεκτότητά** του ως συνόλου. Η τελευταία μπορεί να αναλυθεί σε επιμέρους κριτήρια αξιολόγησης, όπως η καταλληλότητα του περιεχομένου, της διατύπωσης, του λεξιλογίου και του ύφους, η ορθότητα της σύνταξης και της μορφολογίας, η ορθογραφία και η γενική εικόνα του κειμένου (γραπτού ή προφορικού).

Τα λάθη αντιμετωπίζονται διδακτικά ως ενδείξεις ενός προσωρινού επιπέδου επικοινωνιακής ικανότητας του μαθητή. Κάθε λάθος αξιοποιείται δημιουργικά. Δίνει ευκαιρίες για γόνιμες συζητήσεις και ασκήσεις σύγκρισης με τα κριτήρια αναφοράς. Ο στόχος είναι οι μαθητές να αναπτύξουν κριτήρια ποιότητας του λόγου και να τα συνειδητοποιήσουν ώστε να είναι σε θέση να τα χρησιμοποιήσουν την επόμενη φορά που θα παραγάγουν λόγο.

Μόνιμος **στόχος** του δασκάλου είναι να καταστήσει το μαθητή υπεύθυνο για το λόγο που παράγει, ώστε να τον αξιολογεί και να τον διορθώνει μόνος του, κάνοντας τον όσο μπορεί αποτελεσματικότερο για το σκοπό για τον οποίο τον παρήγαγε.

Γι' αυτό το λόγο, η αξιολόγηση του γραπτού λόγου των μαθητών θα πρέπει να αντιμετωπίζεται ως μια **μακρά διαδικασία**, που συμπεριλαμβάνει σχεδιασμό, παραγωγή και επεξεργασία του παραγόμενου κειμένου και επιτυγχάνεται με συστηματική καθοδήγηση σε διάφορες μορφές: ερωτήσεις που διαγράφουν τα βασικά σημεία δομής ενός συγκεκριμένου είδους λόγου (αφηγηματικού, περιγραφικού κτλ.), σαφή αναφορά στοιχείων που ο μαθητής θα πρέπει να ελέγχει αν εμπεριέχονται στο γραπτό του κάθε φορά, κείμενα ημιτελή για συμπλήρωση, πίνακες αυτοαξιολόγησης, επαναληπτικοί πίνακες κτλ.

Γενικά, ενθαρρύνεται η **ανάληψη πρωτοβουλιών από τον ίδιο το μαθητή** σχετικά με τη διαχείριση της μαθησιακής διαδικασίας. Αυτός είναι άλλωστε και ένας από τους στόχους των διαθεματικών δραστηριοτήτων και των σχεδίων εργασίας που προτείνονται, σύμφωνα με τους γενικότερους στόχους του Α.Π.

Πρέπει να σημειωθεί ότι, εκτός ειδικών περιπτώσεων, δε δίνονται άγνωστες λέξεις στο βιβλίο του μαθητή, με το σκοπό να ανατρέχουν οι μαθητές στο **σχολικό λεξικό** για την Ε΄ και Στ΄ Δημοτικού, που θα πρέπει να έχουν πάντα μαζί τους, αλλά και σε άλλες πηγές.

Λόγω όλων των παραπάνω, απαιτείται μια **ελαστική διαχείριση του χρόνου** και των ορίων των αντικειμένων του ωρολογίου προγράμματος. Θα μπορούσε μια δραστηριότητα που έχει σχέση, για παράδειγμα, με την Αισθητική Αγωγή να συνεχίζεται, όσον αφορά το αισθητικό μέρος, στην ώρα του αντίστοιχου μαθήματος. Υπάρχουν, επίσης, στις ενότητες δραστηριότητες που είναι δυνατόν να πραγματοποιηθούν **έξω από το πλαίσιο των διδακτικών ωρών** οι οποίες διατίθενται για τη διδασκαλία του μαθήματος της Γλώσσας (πρόβλεψη 70 ωρών επιπλέον των 130 που προορίζονται για το Βιβλίο Μαθητή και το Τετράδιο Εργασιών). Άλλωστε, όπως αναφέρθηκε, ο δάσκαλος είναι εκείνος που επιλέγει τις δραστηριότητες με τις οποίες θα ασχοληθεί η τάξη, ανάλογα με το επίπεδο και τα ενδιαφέροντα των μαθητών του.

Δομή εγχειριδίων και διδακτική διαδικασία

Διδακτικές ενότητες και χρόνος διδασκαλίας

Κάθε διδακτική ενότητα αναφέρεται σε κάποιο θέμα, το οποίο αποτελεί την αφορμή για ενασχόληση με διάφορα είδη λόγου και είδη κειμένων και με γραμματικά φαινόμενα που αντιστοιχούν σε αυτά. Ο χρόνος διδασκαλίας για κάθε ενότητα υπολογίζεται σε 10 διδακτικές ώρες κατά προσέγγιση, από 8 έως 12 ώρες, ανάλογα με το επίπεδο των μαθητών και την έκταση των ενοτήτων (βλ. και στο συνοπτικό πίνακα περιεχομένου). Σε αυτές **δε συμπεριλαμβάνονται οι ώρες διδασκαλίας του Ανθολογίου**, 32 ώρες περίπου για όλο το χρόνο, καθώς και οι **70 συνολικά ώρες** που

προβλέπονται για δραστηριότητες εκτός εγχειριδίων, οι οποίες όμως σχετίζονται με αυτό.¹

Ενδεικτικά οι δραστηριότητες αυτές μπορούν να είναι:

1. Ενασχόληση με μια προτεινόμενη στα εγχειρίδια εργασία και επέκτασή της (σχέδια εργασίας, διαθεματικές δραστηριότητες κτλ.).
2. Γλωσσική επεξεργασία αντικειμένων άλλων μαθημάτων στο πλαίσιο της διαθεματικότητας.
3. Συστηματοποίηση γλωσσικού υλικού που παράγεται στο πλαίσιο διαφόρων δραστηριοτήτων της σχολικής ζωής π.χ. θεατρικό έργο, σχολική γιορτή, ανακοινώσεις, αγγελίες κτλ. (αφορμή μπορούν να αποτελέσουν επίσης τα κείμενα και οι δραστηριότητες που προτείνονται στις ενότητες που αφορούν συγκεκριμένες επετείους, π.χ. 28^η Οκτωβρίου, Χριστούγεννα κτλ.).
4. Γλωσσικές δραστηριότητες με επίκεντρο το διαθέσιμο λογισμικό.

Οι δραστηριότητες αυτές θα πρέπει κάθε φορά να καλλιεργούν κάποιο συγκεκριμένο **γλωσσικό στόχο**.

Ο χρόνος διδασκαλίας για τις ενότητες που αναφέρονται σε **επετείους και γιορτές** (π.χ. 28^η Οκτωβρίου, Χριστούγεννα) υπολογίζεται σε ένα περίπου διδακτικό δίωρο για καθεμία. Σ' αυτές δίνονται αρκετά κείμενα, για να έχει ο δάσκαλος **δυνατότητα επιλογής**. Για τις δραστηριότητες που προτείνονται στις συγκεκριμένες ενότητες, εκτός της επεξεργασίας του περιεχομένου των σχετικών κειμένων, μπορούν να χρησιμοποιηθούν κάποιες από τις 70 ώρες που προαναφέρθηκαν, π.χ. για διαθεματικές δραστηριότητες ή οργάνωση θεατρικών παραστάσεων.

Δομή ενότητων

Η αφορμή σε κάθε ενότητα γίνεται κάθε φορά με ένα **ποίημα**, για να εισαχθούν οι μαθητές με πιο ευχάριστο τρόπο στο θέμα. Ενδεικτικές ερωτήσεις επεξεργασίας του ποιήματος δίνονται στις παρούσες οδηγίες, στην αρχή κάθε ενότητας.

Ακολουθούν **κείμενα**, είτε λογοτεχνικά είτε κείμενα από τον ευρύτερο κοινωνικό χώρο (άρθρα από τον τύπο, διαφημίσεις κτλ.) και διάφορα χρηστικά κείμενα

¹ Σύμφωνα με τις προδιαγραφές, διατίθεται για τη διδασκαλία του μαθήματος της Γλώσσας το 70% του συνόλου των ωρών που αναλογούν για το συγκεκριμένο μάθημα στην Στ' τάξη, δηλαδή 230 ώρες επί συνόλου 288. Από τις 230 ώρες διατίθενται 130 για τη διδασκαλία του Βιβλίου και του Τετραδίου για το μαθητή, 32 για το Ανθολόγιο και 70 ώρες για διάφορες δραστηριότητες εκτός εγχειριδίων.

(ενημερωτικά έντυπα, οδηγίες κάθε είδους, χάρτες κτλ.). Της επεξεργασίας κάθε κειμένου προηγούνται **προοργανωτές**, π.χ.

Με τι θα ασχοληθούμε:

- ◆ *Πώς παρουσιάζουμε πληροφορίες για ένα γεγονός που συνέβη*
- ◆ *Πώς μετατρέπουμε τις ονοματικές σε ρηματικές φράσεις και αντίστροφα*
- ◆ *Πώς κλίνονται τα επίθετα σε -ης, -ες*
- ◆ *Πώς σχηματίζονται οι παθητικές μετοχές*

Με αυτό τον τρόπο δάσκαλος και μαθητής αποκτούν εξαρχής αντίληψη των αντικειμένων με τα οποία θα ασχοληθούν τις επόμενες ώρες.

Συνολικά οι ασκήσεις που ακολουθούν τα αυθεντικά κείμενα διακρίνονται σε **ασκήσεις επεξεργασίας** του εκάστοτε κειμένου (νοηματική επεξεργασία περιεχομένου και επεξεργασία δομής του συγκεκριμένου είδους κειμένου), **ασκήσεις παραγωγής προφορικού λόγου**, **ασκήσεις παραγωγής γραπτού λόγου**, **ασκήσεις γραμματικής**, **διαθεματικές δραστηριότητες** και **ασκήσεις λεξιλογίου και ορθογραφίας** (κυρίως με τη μορφή παιχνιδόλεξων). Εξάιρεση αποτελούν οι ενότητες που αναφέρονται σε συγκεκριμένες επετείους (π.χ. 28^η Οκτωβρίου) και οι οποίες δεν περιλαμβάνουν, για ευνόητους λόγους, γραμματική επεξεργασία ούτε και ασκήσεις λεξιλογίου και ορθογραφίας.

Στις περιπτώσεις που υπάρχουν ερωτήσεις πολλαπλής επιλογής ή απαντήσεις της μορφής *Σωστό - Λάθος* κατά τη νοηματική επεξεργασία των κειμένων, μπορεί να γίνει αξιοποίησή τους κυρίως για **μαθητές που αντιμετωπίζουν ιδιαίτερη δυσκολία** στην κατανόηση των κειμένων, π.χ. μαθητές για τους οποίους η ελληνική αποτελεί δεύτερη γλώσσα ή μαθητές με μαθησιακά προβλήματα.

Οι ερωτήσεις κατανόησης και εμβάθυνσης στο **νοηματικό περιεχόμενο** των κειμένων είναι ενδεικτικές. Ο δάσκαλος, αν το θεωρεί απαραίτητο, μπορεί να τις επεκτείνει προσθέτοντας δικές του.

Όσον αφορά την **ορθογραφία** και το **λεξιλόγιο**, εκτός των ασκήσεων που περιέχονται στα εγχειρίδια, η διδασκαλία τους ενσωματώνεται στη γλωσσική διδασκαλία με κάθε ευκαιρία και σύμφωνα με τις προτεραιότητες της κάθε ενότητας. Δίνεται έμφαση στις περιπτώσεις των συχνών και κοινών σφαλμάτων. Για συμπληρωματικές ασκήσεις ο μαθητής μπορεί να χρησιμοποιεί ένα ξεχωριστό **Τετράδιο**.

Παραγωγή και αξιολόγηση γραπτού λόγου

Όσον αφορά τις ασκήσεις παραγωγής γραπτού λόγου, το Α.Π. (βλ. Μεθοδολογική Προσέγγιση) καθορίζει, εκτός από τα στάδια σχεδιασμού και παραγωγής μιας πρώτης εκδοχής του κειμένου, περαιτέρω επεξεργασία του από τον ίδιο το μαθητή με τη μορφή μιας **καθοδηγούμενης αυτοαξιολόγησης** (ανάλογα με το επίπεδο και την πρόοδο του μαθητή η διαδικασία μπορεί να γίνεται ολοένα και λιγότερο καθοδηγούμενη). Βοήθεια δίνεται ήδη από τις **εκφωνήσεις των ίδιων των ασκήσεων, π.χ.**

- ερωτήσεις που διαγράφουν τα βασικά σημεία δομής ενός συγκεκριμένου είδους κειμένου (αφηγηματικού, περιγραφικού κτλ.), **κατά την επεξεργασία** κάθε κειμένου, π.χ.

(ερώτηση επεξεργασίας με στόχο τη συνειδητοποίηση της δομής μιας περιγραφής κτίσματος)

1. Προσπαθήστε να απαντήσετε στις παρακάτω ερωτήσεις, βρίσκοντας μέσα στο κείμενο τις πληροφορίες που χρειάζεστε:

- α.** Τι περιγράφει ο συγγραφέας; **Ποιος** κατοικούσε στο σπίτι;
- β.** **Πού** βρίσκεται το σπίτι; Έχουμε πληροφορίες για το πώς ήταν **απ' έξω**;
- γ.** Πώς είναι το σπίτι **από μέσα** με τη σειρά που το βλέπει ο συγγραφέας;
- δ.** Ποια στοιχεία δείχνουν πώς ήταν **η ζωή** του ποιητή μέσα σ' αυτό;
- ε.** Ποιες είναι **οι σκέψεις** και τα **σχόλια** του συγγραφέα;

- σαφή αναφορά στοιχείων που ο μαθητής θα πρέπει να ελέγχει αν εμπεριέχονται στο γραπτό του κάθε φορά, στις **εκφωνήσεις των ασκήσεων παραγωγής γραπτού λόγου π.χ.**

Διοργανώνεται στην τάξη σας ένας διαγωνισμός με θέμα «Ένα κτίριο με ιδιαίτερη σημασία για την περιοχή». Το κτίριο αυτό μπορεί να είναι παλιό, με ιστορική σημασία (μπορεί να σας βοηθήσει το μάθημα της Ιστορίας) ή σύγχρονη κατασκευή. Το κείμενό σας δε χρειάζεται να ξεπερνάει τις 150 λέξεις.

Μπορείτε να πείτε:

◆ πού είναι / πότε χτίστηκε / ποια είναι η ιστορία του / πώς το γνωρίσατε◆ πώς είναι απ' έξω και πώς από μέσα (ποια γενική εντύπωση σας δημιουργεί, ποια είναι τα γενικά χαρακτηριστικά της αρχιτεκτονικής του, από τι υλικά είναι φτιαγμένο, πόσους και ποιους χώρους έχει, ποια είναι και πώς είναι τα αντικείμενα που συναντάει κανείς μέσα στο κτίσμα)◆ Αν ζουν ή έζησαν κάποια πρόσωπα σ' αυτό και αν ξέρετε κάτι για τη ζωή τους◆ πώς νιώθετε κάθε φορά που βρίσκεστε εκεί

Αν θέλετε να κάνετε την περιγραφή σας πιο ζωντανή, χρησιμοποιήστε τον **ενεστώτα**, λέξεις ή φράσεις που φανερώνουν **τόπο** και όσο περισσότερα **επίθετα** μπορείτε.

Επίσης, στο τέλος της πρώτης ενότητας, παρατίθεται ο πίνακας που ακολουθεί παρακάτω, χρήση του οποίου γίνεται από το μαθητή **μετά την παραγωγή της**

πρώτης εκδοχής κάθε κειμένου του –όταν πρόκειται για εργασία παραγωγής γραπτού λόγου–, με σκοπό τη βελτίωση του κειμένου και την παραγωγή της τελικής του μορφής.

Διορθώνω το γραπτό μου

Κάθε φορά που γράφω ένα κείμενο το ξαναδιαβάζω. Προσέχω όλα τα παρακάτω και διορθώνω όσα χρειάζονται. (Μπορεί να χρειαστεί να ξαναγράψω κάποια μέρη του κειμένου μου.)

1. Ποιος ήταν ο σκοπός μου; Τον πέτυχα; (Συμβουλευτείτε τα σημεία που προτείνονται για ανάπτυξη στην **εκφώνηση της εργασίας παραγωγής γραπτού λόγου** κάθε φορά και τους **επαναληπτικούς πίνακες** στο τέλος της κάθε ενότητας.)
2. Οργάνωσα το γραπτό μου σε παραγράφους;
3. Πώς είναι η ορθογραφία; Χρησιμοποίησα το λεξικό μου;
4. Χρησιμοποίησα σωστά τις τελείες και τα κόμματα;
5. Χρησιμοποίησα πολλές διαφορετικές λέξεις ή έχω επαναλάβει συχνά τις ίδιες λέξεις;
6. Τι μου άρεσε περισσότερο απ' όσα έγραψα;
7. Τι θα μπορούσα να έχω γράψει καλύτερα; Πώς μπορώ να το γράψω τώρα;
8. Τι θα μπορούσα να γράψω ακόμα; Τι θα μπορούσα να αφαιρέσω;
9. Θα καταλάβουν το κείμενο οι συμμαθητές μου;
10. Ποια σημεία θα τους αρέσουν περισσότερο και ποια λιγότερο;
Πώς είναι η εμφάνιση του γραπτού μου; Είναι καθαρό και καλογραμμένο; Μπορεί να το διαβάσει κανείς εύκολα;

Ειδικότερα, όσον αφορά την πρώτη ερώτηση του παραπάνω πίνακα, παρατίθενται **Επαναληπτικοί πίνακες** που διαγράφουν τα **βασικά σημεία δομής** των συγκεκριμένων ειδών κειμένου που διδάχθηκαν σε κάθε ενότητα, στο τέλος της συγκεκριμένης κάθε φορά ενότητας. Οι πίνακες αυτοί πρέπει οπωσδήποτε να χρησιμοποιούνται από τους μαθητές κατά τη διαδικασία αυτοαξιολόγησης. Παρατίθεται παράδειγμα:

Επαναληπτικοί πίνακες της ενότητας για να διορθώσω το γραπτό μου

(κοίταξε πρώτα στη σελίδα ... τον πίνακα: **Διορθώνω το γραπτό μου**)

Σημειώνω στη δεξιά στήλη του πίνακα ένα + για όσα νομίζω ότι έχω γράψει και ένα -- για όσα δεν έχω γράψει. Στη συνέχεια συμπληρώνω όλα όσα λείπουν για να είναι το γραπτό μου πλήρες.

1. Πώς περιγράφουμε ένα κτίσμα

- ◆ Πού βρίσκεται;
 - ◆ Πότε χτίστηκε, ποια είναι η ιστορία του;
 - ◆ Πώς είναι το κτίσμα, καθώς η περιγραφή μας προχωράει από τα έξω προς τα μέσα (ποια γενικά εντύπωση δημιουργεί, ποια είναι τα γενικά χαρακτηριστικά της αρχιτεκτονικής του, από τι υλικά είναι φτιαγμένο, πόσους και ποιους χώρους έχει, ποια είναι και πώς είναι τα αντικείμενα που συναντάει κανείς μέσα στο κτίσμα);
 - ◆ Ζουν ή έζησαν κάποια πρόσωπα σε αυτό; Γνωρίζουμε κάτι για τη ζωή τους;
 - ◆ Ποια συναισθήματα ή σκέψεις μάς προκαλεί το κτίσμα;
- Χρησιμοποιούμε:**
- ◆ Ενεστώτα (συνήθως) ρημάτων που έχουν σχέση με τις αισθήσεις
 - ◆ Επίθετα και επιθετικούς προσδιορισμούς
 - ◆ Τοπικούς προσδιορισμούς

Είναι αυτονόητο ότι για την όλη διαδικασία παραγωγής γραπτού λόγου και αυτοδιόρθωσης θα πρέπει να χρησιμοποιείται ένα ξεχωριστό **Τετράδιο**, καθώς δεν είναι δυνατόν να προβλεφθεί στο Βιβλίο ο ανάλογος για κάθε μαθητή χώρος για την περαιτέρω επεξεργασία του γραπτού του. Το ίδιο ισχύει και για οποιαδήποτε άλλη εργασία, για την οποία δεν υπάρχει αρκετός χώρος στο Βιβλίο του Μαθητή αλλά και στο Τετράδιο Εργασιών.

Πάντα όμως θα πρέπει η όλη διαδικασία της διδασκαλίας παραγωγής γραπτού λόγου να ξεκινάει από την επεξεργασία του αρχικού κειμένου και τη διδασκαλία της δομής του είδους στο οποίο ανήκει και θα πρέπει να ακολουθεί η συστηματική καθοδήγηση του δασκάλου καθ' όλη τη διάρκεια της διόρθωσης από το μαθητή του κειμένου που ο ίδιος παρήγαγε. Η καθοδήγηση φυσικά δε θα αφορά μόνο θέματα δομής του κειμένου αλλά και θέματα κειμενικής συνοχής, γραμματικούς στόχους ή άλλους που τίθενται κάθε φορά.

Για **παράδειγμα**, η διδασκαλία παραγωγής γραπτού λόγου ξεκινάει ήδη από την επεξεργασία του κειμένου, εφόσον στις ερωτήσεις κατανόησης (παρατίθενται παραπάνω) διαγράφονται τα σημαντικότερα στοιχεία της βασικής δομής και οργάνωσης ενός κειμένου που περιγράφει ένα κτίσμα. Αυτά θα αποτελέσουν το πρότυπο βάσει του οποίου ο μαθητής θα παραγάγει το αντίστοιχο είδος κειμένου, όπως του ζητείται στη συνέχεια στην άσκηση παραγωγής γραπτού λόγου.

Στην εκφώνηση, άλλωστε, της συγκεκριμένης άσκησης (παρατίθεται παραπάνω) γίνεται σαφής αναφορά των ανάλογων στοιχείων που ο μαθητής θα πρέπει να ελέγχει αν εμπεριέχονται στο γραπτό του κάθε φορά κατά την αυτοδιόρθωση. Αυτά περιλαμβάνουν όχι μόνο τα βασικά στοιχεία δομής, αλλά και τα κατάλληλα γλωσσικά μέσα για την παραγωγή του συγκεκριμένου είδους κειμένου, τα οποία έχουν επίσης επισημανθεί στις αρχικές ερωτήσεις επεξεργασίας. Στο συγκεκριμένο είδος κειμένου πρόκειται για τη λειτουργία του ενεστώτα, των επιθέτων και των τοπικών προσδιορισμών σε ένα περιγραφικό κείμενο. Γίνεται επίσης αναφορά, κατά την επεξεργασία του συγκεκριμένου κειμένου, και στην υφολογική αξία της αντίθεσης, της αλλαγής οπτικής γωνίας και των εικόνων σε ένα λογοτεχνικό κείμενο.

Μετά την παραγωγή της πρώτης εκδοχής του γραπτού του (ελάχιστος χρόνος 20 λεπτά), που απαιτείται από την άσκηση γραπτού λόγου του συγκεκριμένου κειμένου, ο μαθητής ελέγχει, με τη βοήθεια του βασικού πίνακα αυτοαξιολόγησης και του αντίστοιχου επαναληπτικού πίνακα, το κείμενό του. Σε περίπτωση που του λείπουν τα χαρακτηριστικά που συνθέτουν ένα καλό γραπτό, ξαναγράφει μέρη ή και ολόκληρο το κείμενό του. Για τη διαδικασία παραγωγής και αξιολόγησης απαιτούνται περίπου 2 διδακτικές ώρες.

Στο τέλος δίνεται η δυνατότητα ανταλλαγής γραπτών μεταξύ των μαθητών και σχετικής συζήτησης μέσα στην τάξη, έτσι ώστε μέσω αυτής της μορφής ετεροαξιολόγησης να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές λάθη και ελλείψεις που είναι δυνατόν να γίνουν κατά την παραγωγή ενός κειμένου και να αναπτύξουν κριτικές ικανότητες αναγνώστη (μεταγνωστικές δεξιότητες).

Προτάσεις από το Ανθολόγιο και άλλες πηγές

Στο τέλος κάθε ενότητας υπάρχουν προτάσεις με τα καταλληλότερα θέματα για τη συγκεκριμένη ενότητα από το **Ανθολόγιο**, κείμενα από το οποίο θα πρέπει να διδάσκονται **οποσδήποτε μια φορά την εβδομάδα**.

Επίσης υπάρχουν **προτάσεις για βιβλία, μουσική, ταινίες και χώρους** (π.χ. μουσεία) σχετικά με το θέμα της κάθε ενότητας, με τίτλο: *Διαβάστε - Δείτε - Ακούστε - Επισκεφτείτε*. Οι προτάσεις αυτές μπορούν να αξιοποιηθούν ως εξής:

- ◆ μέσα στην τάξη: να φέρουν οι μαθητές ή ο δάσκαλος τα αντίστοιχα βιβλία, δίσκους, ταινίες και να τα διαβάσουν, ακούσουν ή δουν (εφόσον υπάρχουν τα τεχνολογικά μέσα στο σχολείο)
- ◆ να επισκεφτεί η τάξη κάποιον από τους προτεινόμενους χώρους
- ◆ να επισκεφτούν οι μαθητές τους προτεινόμενους δικτυακούς τόπους, εφόσον υπάρχουν υπολογιστές στο σχολείο
- ◆ να λάβουν γενικότερα οι μαθητές υπόψη τους τις συγκεκριμένες πληροφορίες κατά την εξωσχολική ζωή τους

Οι μαθητές μπορούν επίσης να κάνουν οι ίδιοι προτάσεις στους συμμαθητές τους, σε περίπτωση που γνωρίζουν αντίστοιχες πηγές που δε συμπεριλήφθηκαν σε αυτές του εγχειριδίου.

Σχέδια εργασίας

Στο πλαίσιο κάθε ενότητας προτείνεται να αναπτυχθεί από τους μαθητές με τη βοήθεια του δασκάλου σχέδιο εργασίας, όπως προβλέπει το Α.Π., με θέμα σχετικό με εκείνο της ενότητας, π.χ.:

Στο πλαίσιο **ενότητας** με τίτλο *Ταξίδια-τόποι-μεταφορικά μέσα* προτείνεται οργάνωση μιας εκπαιδευτικής εκδρομής (σε ιστορικό χώρο, περιβαλλοντικό κέντρο κτλ.). Το σχέδιο εργασίας μπορεί να περιλαμβάνει οργάνωση ατομικών ή ομαδικών εργασιών με αφετηρία τη μελέτη και παραγωγή διαφόρων ειδών λόγου: ενημερωτικών φυλλαδίων, αγγελιών, χαρτών, δρομολογίων μέσων μεταφοράς, λογοτεχνικών κειμένων, άρθρων εφημερίδας, οδηγιών, τουριστικών οδηγιών, καρτών κτλ.

Στο πλαίσιο **ενότητας** με τίτλο *Η ζωή έξω από την πόλη* προτείνεται οργάνωση μιας εξόρμησης για τη μελέτη της ζωής σε μια αγροτική περιοχή (συνθήκες, προβλήματα κτλ.). Το συγκεκριμένο σχέδιο εργασίας μπορεί να περιλαμβάνει οργάνωση ατομικών ή ομαδικών εργασιών με αφετηρία τη μελέτη και παραγωγή διαφόρων ειδών λόγου: χαρτών, δρομολογίων, μέσων μεταφοράς, λογοτεχνικών κειμένων, άρθρων εφημερίδας, ενημερωτικών φυλλαδίων, οδηγιών κτλ.

Η επεξεργασία και παραγωγή των σχετικών κειμένων γίνεται στο πλαίσιο δραστηριοτήτων όπως: έρευνες πεδίου, καταγραφές, φωτογραφίσεις, συνεντεύξεις, δραματοποιήσεις κτλ.

Κάθε φορά η τάξη αποφασίζει για τα μικρότερα θέματα (στα οποία αναλύεται το γενικό) που θα αναλάβει η κάθε ομάδα μαθητών, για τους στόχους που θα τεθούν και για τους τρόπους υλοποίησής τους.

Τετράδιο Εργασιών

Το Τετράδιο Εργασιών στοχεύει στην εμπέδωση όσων διδάχθηκαν στο Βιβλίο του Μαθητή και στην ανακεφαλαίωσή τους. Οι στόχοι είναι ίδιοι με εκείνους της συγκεκριμένης κάθε φορά ενότητας. Περιλαμβάνονται και κάποια μικρά κείμενα κατάλληλα για ασκήσεις παραγωγής γραπτού λόγου, γραμματικής και λεξιλογίου.

Είναι σημαντικό οι τρόποι άσκησης να είναι πρωτότυποι, να προωθούν τη φαντασία και την αυτενέργεια, να ερεθίζουν το ενδιαφέρον και την περιέργεια των μαθητών και να είναι όσο το δυνατόν περισσότερο παιχνιδιές.

Τα είδη κειμένων που διδάσκονται

Σύμφωνα με το Αναλυτικό Πρόγραμμα, η γλωσσική διδασκαλία οφείλει να αντιμετωπίζει την ανάγκη του μαθητή να χειρίζεται διάφορα από τα συνηθέστερα είδη λόγου, δηλαδή κείμενα τα οποία ανήκουν κυρίως στον **αναφορικό λόγο** και κείμενα τα οποία ανήκουν στον **κατευθυντικό λόγο**. Ο αναφορικός λόγος αναπαριστά πρόσωπα, πράγματα, συμβάντα, καταστάσεις (αφηγηματικά, περιγραφικά κείμενα), ενώ ο κατευθυντικός λόγος παράγεται με στόχο να οδηγήσει τον παραλήπτη σε ορισμένη ενέργεια, συμπεριφορά ή αντίληψη (επιχειρηματολογικά κείμενα, οδηγίες κτλ.) [ΦΕΚ 303/13-3-03, σελ. 3773].

Η διδασκαλία των κειμένων χρειάζεται συστηματική αξιοποίηση των πληροφοριών, οι οποίες αφενός ερμηνεύουν τη μορφή και το περιεχόμενο ενός κειμένου που δίνεται προς επεξεργασία και αφετέρου προσδιορίζουν και διαμορφώνουν τη μορφή και το περιεχόμενο των κειμένων που καλείται να παραγάγει ο μαθητής.

Κάθε είδος κειμένου χρειάζεται ειδική διδασκαλία ανάλογα με τα ιδιαίτερα κειμενικά του χαρακτηριστικά. Στα κειμενικά χαρακτηριστικά εντάσσεται η **τυπική οργάνωση κάθε κειμενικού είδους** (υπερδομή), καθώς και τα **γλωσσικά μέσα** που χρησιμοποιούνται ως δομικά στοιχεία για τη σύνθεσή της. Οι μαθητές διδάσκονται την ιδιαιτερότητα της οργάνωσης κάθε είδους κειμένου, τη λειτουργία των γλωσσικών στοιχείων και τον τρόπο με τον οποίο αυτά δομούν την κειμενική συνοχή και το ύφος στο συγκεκριμένο κάθε φορά είδος κειμένου.

Τα αφηγηματικά κείμενα συγκροτούνται γύρω από ένα χρονικό άξονα, ο οποίος γλωσσικά εκφράζεται με τη χρήση χρονικών συνδέσμων, επιρρημάτων ή φράσεων, προκειμένου να δηλωθεί η χρονική αλληλουχία των γεγονότων, και την εναλλαγή των χρόνων των ρημάτων. Χρησιμοποιείται σε μεγάλο βαθμό η υποτακτική σύνταξη (χρονικές και αιτιολογικές προτάσεις) και οι πιο συνηθισμένου χρόνοι στην αφήγηση είναι οι παρελθοντικοί χρόνοι των ρημάτων (κυρίως ο παρατατικός και ο αόριστος) και ο ιστορικός ενεστώτας. Σε λεξιλογικό επίπεδο, χρησιμοποιούνται

ρήματα δράσης και έκφρασης σκέψεων και συναισθημάτων, χρονικά επιρρήματα και σχετικές εκφράσεις, καθώς επίσης και περιγραφικά ουσιαστικά και επίθετα για την απόδοση των εικόνων.

Τα περιγραφικά κείμενα αναπτύσσονται γύρω από τον άξονα της συσχέτισης στο χώρο, που συνδέει τα περιγραφόμενα στοιχεία μεταξύ τους. Γλωσσικά η συσχέτιση στο χώρο εκφράζεται με τοπικά επιρρήματα ή επιρρηματικές φράσεις. Χρησιμοποιείται σε μεγάλο βαθμό η παρατακτική σύνταξη και ο χρόνος που κυριαρχεί συνήθως στην περιγραφή είναι ο ενεστώτας. Επίσης απαραίτητα είναι τα επίθετα και οι επιθετικοί προσδιορισμοί που, σε συνδυασμό με τα ρήματα αισθήσεως που χρησιμοποιεί η περιγραφή, προσδίδουν ζωντάνια και ένταση στις περιγραφόμενες εικόνες.

Στα **επιχειρηματολογικά κείμενα** κυρίαρχος είναι ο άξονας της λογικής συσχέτισης και της διαλεκτικής σύνθεσης των δεδομένων. Γι' αυτό το λόγο χρησιμοποιείται συχνά η υποτακτική σύνταξη, όπως αιτιολογικές προτάσεις και ο ενεστώτας, προκειμένου να δηλωθούν αλήθειες καθολικής και διαρκούς ισχύος, συχνά σε απρόσωπη σύνταξη, καθώς και ρήματα που δηλώνουν εξελικτικές διαδικασίες και φράσεις που αποδίδουν ισχύ σε μια γνώμη ή άποψη.

Στα κείμενα που δίνουν **οδηγίες** κάθε είδους χρησιμοποιούνται ρήματα περιγραφής, κατηγοριοποίησης και διαδικασίας σε οριστική ενεστώτα ή σε προστακτική και υποτακτική, τα οποία παρουσιάζουν την όλη διαδικασία με χρονική αλληλουχία.